

СТВОРЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ НА ЖИТОМИРЩИНІ

Для успішного проведення аграрної реформи принципове значення має розвиток інфраструктури аграрного ринку. Приходить усвідомлення того, що виробити продукцію, це лише половина справи, важливою складовою якої є її реалізація.

Постановка проблеми

Результати господарювання на селі показують великий виробничий потенціал приватного власника та господаря і ринкових відносин. Прийняття Указу Президента України від 6 червня 2000 року "Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку" та Закону України від 18 червня 2001 року "Стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років" було спричинене наступними проблемами:

- відсутність належних умов для сільськогосподарських товаровиробників у реалізації сільськогосподарської продукції;
- удосконалення та подальший розвиток біржового ринку.

Сучасний стан щодо тематики статті даний у роботах [1, 2]. Зокрема, Камілова звертає увагу на активізацію діяльності аграрних бірж і це означає, що власники виробленої продукції, число яких помітно зростає, проявляють зацікавленість до цивілізованих товарно-грошових відносин – купувати та продавати продукцію за реальними ринковими цінами.

Дмитрук [4] вважає серйозним недоліком те, що через нестачу коштів товаровиробник не може отримувати систематизовану оперативну інформацію щодо попиту, пропозиції, цінової ситуації на товарних та

аграрних біржах, що дає змогу товаровиробникові реально оцінювати кон'юнктуру свого продукту на ринку, визнаючи власну торгову тактику.

Літератури, а також періодичних видань про економічну ефективність діяльності бірж для товаровиробників недостатньо, тому ситуація змушує товаровиробника самостійно аналізувати ринок, знаходити оптового покупця, що не завжди є ефективним варіантом, особливо для середніх та дрібних господарств [2, 4]. Належне інформаційне забезпечення ліквідує негрошові форми розрахунків, скоротить обсяг бартерних угод, зменшить витрати продукції на шляху просування до споживача [2].

Проблемою у роботі аграрних бірж є формування та наповнення організованого, широкомасштабного і прозорого ринку, який узгоджував би інтереси партнерів щодо виробництва кінцевої продукції та її реалізації з економічною ефективністю, в першу чергу, для товаровиробника.

Завдання роботи: 1. На підставі власних результатів досліджень і вивчення літературних джерел дослідити характеристику ринкової інфраструктури у Житомирській і сусідніх областях;

2. Дослідити види діяльності Житомирської товарної агропромислової біржі.

Об'єктом досліджень є біржовий ринок, а саме, показники діяльності Житомирської товарної агропромислової біржі, що почала свою діяльність з лютого 2002 року.

Ринкова інфраструктура являє собою систему підприємств, організацій, служб, інших формувань. Це, зокрема, торгуючі формування, до яких відносяться товарні біржі, торгові дома та брокерські контори бірж, аукціонні торги живою та племінною худобою, оптова та оптово-роздрібна торгівля плодоовочевою продукцією, системи цінового моніторингу, продовольчі ринки населених пунктів, інтервенційні фонди продукції, тощо. Разом з іншими формуваннями (кредитно-фінансовими, страховими, постачальницькими, транспортними і т.п.) вони покликані обслуговувати процес ринкового товарообміну, забезпечувати його надійність, прозорість, стабільність. Основні завдання практичної роботи центральних та місцевих органів державної влади – вдосконалення ринкових стосунків всередині агропромислового комплексу України, безпосереднього функціонування товарних ринків [1, 4].

Інфраструктура аграрного ринку, як механізм функціонування підприємства, є сполучною ланкою між виробництвом і споживанням. Вона сприяє удосконаленню контрактів щодо постачання, проявляє товарні потоки по регіонах, регулює збут і обслуговує різні економічні системи. Тому функціонування ринкової економіки як системи в першу чергу залежить від комплексності й ефективності її інфраструктури.

У свою чергу, інфраструктура аграрного ринку підрозділяється на маркетингову, фінансово-кредитну й інформаційно-консультаційну. Основними елементами маркетингової інфраструктури є біржі, агроторгові дома,

сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, виставки, ярмарки, аукціони, тендери, заготівельні пункти і т.п., тобто ті посередницькі, торгові підприємства й організації, що забезпечують просування товару на ринок, а також надають матеріально-технічну допомогу сільськогосподарських товаровиробників.

Помітно активізувалася діяльність аграрних бірж. Це означає, що власники виробленої продукції, кількість яких помітно зростає, виявляють зацікавленість у цивілізованих товарно-грошових відносинах, бажають купувати та продавати продукцію за реальними ринковими цінами. Нашою метою було дослідити як протягом останніх років формувалася ринкова інфраструктура на Житомирщині і яка їх роль у полегшенні роботи товаровиробників.

У Житомирській області, як і в цілому по Україні, помітно активізувався процес формування інфраструктури аграрного ринку і його товарного наповнення. Цьому сприяв розвиток біржової торгівлі, про що свідчить створення товарних агропромислових бірж, агроторгових домів, сільськогосподарських кооперативів, оптових продовольчих ринків, фірмових магазинів роздрібною торгівлі, проведення аукціонів, тендерів, ярмарок, виставок, тощо.

У таблиці 1 показані основні складові інфраструктури аграрного ринку в північно-західних областях країни. Наведені дані свідчать про те, що аграрний ринок у регіоні ще недостатньо сформований, хоча Житомирська область лідирує в окремих позиціях порівняно з іншими областями регіону (у першу чергу, щодо розвитку сільськогосподарської кооперації) [2].

Таблиця 1. Елементна характеристика ринкової інфраструктури АПК у північно-західних областях України на 01.12.02 (за даними Міністерства аграрної політики України)

Елемент інфраструктури	Область			Всього по Україні
	Волинська	Рівненська	Житомирська	
Товарні біржі	1	2	1	35
Агроторгові доми	16	25	23	375
З них на кооперативній основі	9		17	44
С.-г. Обслуговуючі кооперативи	25	29	75	839
Оптові продовольчі та плодоовочеві ринки	35	39	44	1161
Заготівельні пункти	138	1039	1113	23312
Виставки-ярмарки	21	18	29	1252
Аукціони живої худоби	4	9	10	200

Ключовим елементом інфраструктури аграрного ринку є товарна агропромислова біржа, яка забезпечує організацію оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією і надає комплекс торгово-посередницьких послуг учасникам біржових торгів на регіональному рівні. Біржа сприяє ефективній роботі інших елементів інфраструктури, таким як агроторгові дома, що обслуговують кооперативи, кредитні союзи й інформаційно-консультаційні служби. У результаті цього послідовно і системно формується аграрний ринок, що є пріоритетом сучасної аграрної політики в Україні.

Усього в 2002 році в країні зареєстровано понад 365 бірж, у тому числі 35 з них спеціалізуються на торгівлі продовольством, а 25 визначені урядом для укладання контрактів, у яких однією із сторін виступає держава (державні і регіональні потреби) і державні цільові фонди.

Дослідження показали, що сільськогосподарські товаровиробники волять укладати форвардні, контракти під майбутній врожай з передплатою в розмірі 50 % від загальної вартості. Це забезпечує можливість кредитувати власне виробництво шляхом розрахунку майбутнім врожаєм.

Структура торгівлі зерновими культурами, що займають найбільшу питому вагу в реалізації сільськогосподарської продукції через біржу (63 %), за базисами постачання в останні роки свідчить про переважні обсяги укладених угод за базисом EXW (франко-завод). Це економічно привабливо для товаровиробників, оскільки покупці самі вивозять продукцію.

Таблиця 2. Показники діяльності Житомирської товарної агропромислової біржі

Показники	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Кількість здійснених торгів	65	110	132
Кількість укладених контрактів	988	290	373
з них форвардних	472	122	68
об'єм укладених контрактів, тис. грн.	40781,4	39115,4	158335
з них форвардних	23179,0	3346 1, 6	6132
Кількість укладених експортних контрактів	-	24	28
Об'єм укладених експортних контрактів, тис. грн.	-	1221,4	6170,6
Об'єм реалізованого зерна, тис. т	42,0	48,3	10,4
в тому числі форвардних контрактів	36,7	18,2	5,0
Об'єм реалізованого зерна, тис. грн.	25926,6	30836,6	11539,2
в тому числі форвардних контрактів	22592,5	10537,9	1815

Житомирська біржа, результати якої досліджували, на аналізі звітності приділяє велику увагу укладанню експортних контрактів, за рахунок яких обсяг реалізованого зерна торік збільшився на 15 % (таблиця 2). Проведення біржових торгів сприяло зміні каналів реалізації сільськогосподарської продукції в області. Значно скоротилися бартерні операції, зросли реалізаційні ціни, однак питома вага біржової торгівлі на ринку незначна і повинна зростати.

Проблематичним є і те, що на обласному рівні не практикується укладення ф'ючерсних угод, а це стримує впровадження сучасних технологій біржової торгівлі. Намітилася також тенденція зменшення кількості укладених контрактів. Це пояснюється тим, що в 2000 році контракти на реалізацію сільськогосподарської продукції укладалися безпосередньо з виробниками продукції, і 2001 році – через районні агроторгові дома.

Робота біржової торгівлі залежить від функціонування інших інфраструктурних елементів аграрного ринку, насамперед – агроторгових домів (АТД). Їхнє основне завдання – організація місцевого аграрного ринку і забезпечення його взаємодії з регіональними, міжрегіональними і оптовими ринками. Місцеві сільськогосподарські виробники через агроторгові дома здійснюють операції щодо реалізації своєї продукції і забезпечення власного виробництва необхідними матеріальними ресурсами. На відміну від товарних бірж агроторговий дім укладає угоди на нестандартні (за розміром і якістю) партії реального товару.

Результати дослідження

Для аналізу діяльності агроторгових домів було проведене анкетування, що дало можливі виявити основні її принципи. Дані соціометричного опитування, респондентами якого були керівники агроторгових домів різних організаційно-правових форм Житомирської області, свідчать, що з 23 агроторгових домів – 17 (77 %) функціонують як сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, 6 (22 %) – як товариства з обмеженою відповідальністю.

Основними видами діяльності агроторгових домів Житомирської області є: посередницька діяльність, постачання матеріально-технічних ресурсів, оптова торгівля сільськогосподарською продукцією, паливно-мастильними матеріалами, технікою, засобами захисту рослин, мінеральніми добривами, а також надання агентських, консультаційних послуг. Анкетні дослідження показали, що в загальній кількості реалізованої продукції через агроторгові дома Житомирської області в 2000 році найбільшу питому вагу займали зернові культури (66,6 %) і паливно-мастильні матеріали (21,6 %), у той час як інша сільськогосподарська продукція і матеріально-технічні ресурси мають незначний відсоток (реалізація молока – 3,4 %; м'яса, картоплі, овочів і цукру – 1,9 %, а запчастин і мінеральних добрив відповідно дорівнювала 3,8 і 2,7 %) [5].

Всі агроторгові дома області є членами Житомирської товарної агропромислової біржі. На запитання: як регулярно агроторговий дім бере участь у біржових торгах, відповіді респондентів розподілилися такий чином: постійно – 47,6 %, періодично – 35 %, рідко – 17,4 %. В основному на біржові торги агроторгових домів виставляють зерно, цукор, молоко, картоплю, гречку, овочі, купують через них паливно-мастильні матеріали, техніку, запчастини, лісоматеріали. Крім участі в торгах на біржі 22 % агроторгові дома проводять аукціонні торги у своєму районі. На таких торгах, в основному, укладають угоди щодо реалізації зернових культур, молока, паливно-мастильних матеріалів і мінеральних добрив.

Стосовно окремих агроторгових домів Житомирської області, то найбільш результативною була діяльність Олевського, Попільнянського і Брусилівського. Наприклад, за десять місяців 2002 року товарообіг сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу Агроторговий дім “Олевський” склав майже 4,5 млн. грн. Він провів 14 аукціонних торгів, реалізував 140 т хмелю, 24 тис. т зерна, 101 тис. т м’яса, 25 тис. т молока, закупив понад 400 т пального. Товарообіг сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу “Попільнянський агроторговий дім” за 2000 рік склав майже 2 млн. грн. Ним було реалізовано 1,7 тис. т зерна на суму понад 1,2 млн. грн., 199,8 т пального на суму 282 тис. грн., 174 т цукру на суму 400,2 тис. грн. Заслугує позитивної оцінки і робота сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу Агроторговий дім “Брусилів”. За перший квартал 2001 року його товарообіг склав 1,5 млн. грн., що на 15 % більше ніж за I квартал попереднього року [5].

Для вигідної реалізації продукції і матеріально-технічного постачання в роботі агроторгових домів можуть брати участь заготівельно-постачальницькі чи навіть багатофункціональні обслуговуючі кооперативи, що поєднують обслуговування власників особистих підсобних господарств та інших сільськогосподарських товаровиробників.

Висновок

1. Зі створенням ринкової інфраструктури пройшла зміна каналів реалізації сільськогосподарської продукції і відбулося зменшення бартерних операцій, що призвело до поліпшення фінансового стану господарств. Сільськогосподарські виробники отримали гарантований ринок збуту.

2. Серед товаровиробників слід провести навчання з питань укладання форвардних контрактів під майбутній урожай, що забезпечить кредитування власного товаровиробника.

Перспективи подальшого дослідження

Отже, на регіональному рівні необхідна цілісна система взаємодіючих елементів, що забезпечує сільськогосподарського товаровиробника необхідними товарами та послугами, а також сприяє вільному виходу його продукції на ринок. Методологічні підходи доцільно розробляти

відповідно розвитку інфраструктури аграрного ринку Житомирської області, їх слід розвивати і досліджувати, при потребі трансформувати.

Література

1. *Зіновчук В. В.* Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. – К. – 1996. – 70 с.
 2. *Калімова С. Р.* До питання щодо створення інфраструктури // Агроінком. – 2002. – № 1–3. – С. 38–39.
 3. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції / За ред. П. Т. Саблука. – К.: ІАЕ. – 379 с.
 4. *Дмитрук Б. П.* Організація біржової діяльності в агропромисловому комплексі. – К.: – 2001. – 800 с.
 5. Звітність Житомирської товарної агропромислової біржі.
-